

آشنایی با سیاق

خطی که به میراث فرهنگی پیوست

دکتر عبدالله شهبازی

سیاق چیست؟

«حساب سیاق» نوعی روش محاسباتی پول و اوزان بود که در قدیم رواج داشته است. از نظر لغت «سیاق» به معنی راندن، سوق دادن، و راه و روش است.

به نقل از فرهنگ‌های ناظم الاطباء و آندراج لغت «سیاق پای‌بند باز است و چون در علم حساب تحریک زمان و راندن قلم به سرعت تمام است، لهذا علم حساب را سیاق می‌گفته باشند، یا آن که حفظ حساب به منزله‌ی باز است که از دست خواطر اکثر پرواز می‌نماید و نوشتن آن برای یادداشت به مثابه‌ی پای‌بند است. از این رو قواعد نوشتن حساب را سیاق نام کردند.»^۱

خط سیاق «نوعی از خط است که بدان اهل دفتر، دیوان اعداد، مقادیر و اوزان را نویسند»^۲. از ویژگی‌های «خط سیاق» آن است که :

۱ - لغت‌نامه‌ی دهخدا، ذیل کلمه‌ی «سیاق»

۲ - همان منبع

۱- نشانگان و اعداد آن، نوع معدود (تومان، دینار و قران) را در خود مستتر دارند و با خواندن هر نشانه می‌توان دریافت که منظور از این مقدار چند تومان، دینار و یا قران است.

۲- خط سیاق بر خلاف اعداد ریاضی که از چپ به راست نوشته می‌شوند از راست به چپ نوشته می‌شوند.

۳- در نشانگان و خط سیاق صفر وجود ندارد.

۴- در خط ریاضی برای نوشتن اعداد از صفر تا بی‌نهایت، یادگیری ده نشانه‌ی (عدد) صفر تا نه (اعداد یک‌کان) کافی است. اما خط سیاق با پنجاه و چهار نشانه نوشته و خوانده می‌شود.

۵- منشأ نشانگان سیاق به عقیده‌ی بسیاری از محققین^۱ مأخوذ از اعداد عربی است. برای مثال می‌توان از علامت صد (**م**) که نشانه‌ی مائه (به عربی به معنای صد) و (**ع**) که نشانه‌ی ده است و از عَشْر (به عربی به معنای ده) و (**ال**) که معرف هزار است و از «الف» (هزار به زبان عربی) منشأ گرفته است، نام برد.

۶- ردپای این خط را در سراسر کشور می‌توان یافت و منحصر به شهر و منطقه‌ی خاصی نبوده است. ضمن این‌که مرکز ثقل بهره‌وری از آن در مراکز بازرگانی و تجاری بوده است.

ضرورت آشنایی با خط و حساب سیاق

تردید نیست که در مقایسه با حساب ریاضی کنونی، حساب سیاق ابتدایی‌تر و در عین حال مشکل‌تر است. چهار عمل اصلی با حساب سیاق بسیار پیچیده و انجام

۱- لغت‌نامه‌ی معین، ذیل کلمه‌ی «سیاق»

محاسبات کلان با حساب سیاق گاه غیر ممکن می‌نماید. متروک شدن این شیوه‌ی محاسبه موجب شده است که سابقه‌ی این مهارت از ذهن‌ها و حافظه‌ها محو گردد (از دل برود هر آن چه از دیده برفت) و سیاق دانان که طبعاً مسن و قدیمی هستند به دلیل قلت استفاده از «نشانگان و قواعد سیاق» آن را دیگر به درستی در خاطر ندارند.

با این وجود بسیاری از اسناد و معاملات و سندهایی که از نظر مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی ارزش حقوقی دارند با این خط نوشته شده است و لازمه‌ی هر تحقیق درست و مستند در زندگی پیشینیان، رمزگشایی این نشانگان است.

عدم استفاده از این خط در محاسبات پنجاه سال اخیر و تدریس نشدن آن در مدارس جدید موجب شده نسل تحصیل کرده‌ی امروز از این تجربه و مهارت محاسباتی گذشتگان خود بی‌خبر گردد و در مواجهه با متون و اسنادی که دارای اعداد و ارقام «سیاق» است دچار مشکل شود. سیاق دانان قدیمی اکثراً فوت نموده‌اند و آنانی هم که در قید حیات هستند به واسطه‌ی کهنولت سن بسیاری از علائم این خط و نحوه‌ی به‌کارگیری آن را فراموش نموده‌اند.

نبودن متنی مرجع و راهنما برای آموزش این خط به علاقه‌مندان موجب شده است حتی آنانی که با سیاق آشنایی دارند قادر به آموزش درست قواعد این حساب نباشند و تنها در خواندن برخی از اعداد خط سیاق بسنده نمایند. ادامه‌ی این روند باعث می‌شود که در فردایی نه چندان دور، تمامی اسنادی که چون آئینه، تعاملات مردم با یک‌دیگر را در گذشته نشان می‌داد چون کتیبه‌هایی به خط میخی و پهلوی تلقی شوند و بسیاری از تعهدات و اسرار زندگی پیشینیان ما، در دل این نشانگان پنهان و ناشناخته بماند و لابد پس از آن هم باید چشم به راه مستشرقین باشیم تا این اسناد و مدارک را هم چون کتیبه‌های باستانی برایمان بازخوانی کنند!

مارتا

صورت سیم از سیم کبریت که کورس و در هر قوت با این سیم کبریت ۱۲

کبریت سیم کبریت
کبریت سیم کبریت
کبریت سیم کبریت
کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت
کبریت سیم کبریت
کبریت سیم کبریت
کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

کبریت سیم کبریت

نمونه‌ای از خط سیاق

باب ۱۳

توضیحی درباره‌ی نمونه‌ی خط سیاق

این نمونه‌ی خط سیاق مربوط به صورت جمع دستورالعمل کل مالیات ممالک محروسه در سال ۱۳۰۳ قمری (۱۲۶۴ شمسی) است، که در باب ۱۳ کتاب المآثر و الآثار تألیف محمدحسن خان اعتماد السلطنه (از انتشارات کتابخانه‌ی سنایی) درج شده است.

مالیات نقد و جنسی ۱- ملایر و نویسرکان ۲- نهاوند (برگردانده از خط سیاق)

۱- نقد ۵۰۷۷۰/۵۱۵ غله ۶۳۷۱ خروار و ۳۸ من، گاه ۸۷۰ خروار

۲- نقد ۲۸۰۳۰۳/۴۹۸ غله ۷۳۱۷ خروار و سه من، گاه ۴۹۴۱ خروار و ۸ من

از این فهرست استنباط می‌شود اولاً حوزه‌ی مالیاتی نهاوند از حوزه‌ی ملایر و نویسرکان مجزا بوده است. (بین سال‌های ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۹ اداره‌ی مالیاتی نهاوند به ملایر ملحق می‌شود.) ثانیاً نهاوند مالیات نقدی تقریباً نصف در ولایت (ملایر و نویسرکان)، ولی از نظر جنس (غله و گاه) بیش‌تر از آن دو ولایت بوده است.

(باتشکر از آقای محمدمهدی آقاخانی که این نمونه‌ی خط و توضیحات را در اختیار فصل‌نامه

قرار دادند.)

«خط سیاق» در واقع یک دانش و مهارت بومی است که در سینه‌ها حفظ شده و به سرعت در حال فراموش شدن است. به اعتقاد بنده حفظ این خط هر چند امروز دیگر کاربردی ندارد، اما می‌تواند بخشی از مهارت‌ها و دانش بومی ما را از زوال نجات دهد. بنابراین ضرورت دارد قواعد آن را مدوّن و مکتوب نمایم.

امروزه شناخت خط سیاق به عنوان یک ارزش و میراث فرهنگی مشتاقانی دارد. بسیاری از اندیشمندان جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی و برخی از علاقه‌مندان تاریخ اجتماعی برای کامل شدن تحقیقات خود منتظر راهنما و کلیدی هستند تا به کمک آن از بسیاری از اسناد موجود، رمزگشایی کنند.

پس اگر برای چنین تقاضایی راهنما و نوشته‌ای مدوّن عرضه نکنیم، قطعاً فردا که حتی نام سیاق هم از اذهان محو خواهد شد مشتاقان آشنایی با این خط و حساب هم چنان بی‌پاسخ خواهند ماند و در آن صورت خُسران بیش‌تری خواهیم داشت.

کنجکاوی دوران کودکی و زندگی در بازار موجب شد که بنده بهره‌ای از این خط نصیب شود. اما گذر زمان موجب فراموشی برخی از دانسته‌هایم شد. در سالیان اخیر در جریان یک مطالعه‌ی تحقیقاتی در مورد «جهیزیه در نه‌اوند قدیم» به اسنادی برخوردیم که با این خط نگارش یافته بود. کنکاش در جست‌وجوی مرجعی برای شناخت این نشانگان ره به جای نبرد و پیدا کردن سیاق‌دانان قدیمی هم هر روز دشوارتر می‌شد.

رمزگشایی از اسنادی که با این خط نگارش یافته بود انگیزه‌ی مرا برای یادگیری دوچندان نمود، تا این‌که به فکر تهیه‌ی خودآموزی برای خواندن این خط افتادم.

ماه‌ها در جست‌وجوی سیاق‌دانان قدیمی شهرمان بودم و با استفاده از تجربیات آنان از محضر هر کدام بهره‌ای بردم. بعد از هر فراگیری مدت‌ها صرف آن می‌شد که آموزه‌های جدید را با دانسته‌های قبلی تطبیق دهم و سره را از ناسره تا حد امکان تمیز دهم.

در این جست‌وجو به همشهری مسن و صاحب ذوق، آقای علی‌اکبر کیانی که دارای تحصیلات قدیم و مکتبی است برخورد نمودم. ایشان اطلاعات زیادی در مورد حساب سیاق دارند. ضمن این که خوش‌بختانه برخی از دانسته‌های خود را از پیش مکتوب نموده بودند.

بخش زیادی از ابهامات و سؤالات بنده با توضیحات ایشان رفع شد. در این یادگیری بنده مرهون لطف همه‌ی کسانی هستم که به رغم کهنلت سن به سؤالات بنده پاسخ دادند و در حد و وسع خود یاریگر این جانب شدند. صادقانه اعتراف می‌کنم که نقش آقای علی‌اکبر کیانی در این زمینه بسیار پررنگ و جدی بود.

نشانگان حساب سیاق

ارقام و نشانگان حساب سیاق پنجاه و چهار مورد است که در قالب شش جدول
نهایی به شرح زیر به کار می‌رود:

جدول شماره ۱
(ارقام یکان دینار)

س	ع	س	ص	س	ه	ه	ن
یک دینار	دو دینار	سه دینار	چهار دینار	پنج دینار	شش دینار	هفت دینار	هشت دینار

جدول شماره ۲
(ارقام دهگان دینار)

ع	س	س	س	س	س	س	س
ده دینار	بیست دینار	سی دینار	چهل دینار	پنجاه دینار	شصت دینار	هفتاد دینار	هشتاد دینار

جدول شماره ۳
(ارقام صدگان دینار)

س	م	س	س	س	س	س	س
صد دینار	دویست دینار	سیصد دینار	چهارصد دینار	پانصد دینار	ششصد دینار	هفتصد دینار	هشتصد دینار

جدول شماره ۴
(ارقام هزارگان دینار)

س	س	س	س	س	س	س	س
هزار دینار	دوهزار دینار	سه هزار دینار	چهار هزار دینار	پنج هزار دینار	شش هزار دینار	هفت هزار دینار	هشت هزار دینار

جدول شماره ی ۵
(ارقام یکان تومان)

U	UU	۳	لر	۴۵	ل	۴۸	۴۹	۵۰
یک تومان	دو تومان	سه تومان	چهار تومان	پنج تومان	شش تومان	هفت تومان	هشت تومان	نه تومان

جدول شماره ی ۶
(ارقام دهگان تومان)

ع	عب	ل	له	ص	صا	ها	لا	لی
ده تومان	یست تومان	سی تومان	چهل تومان	پنجاه تومان	شصت تومان	هفتاد تومان	هشتاد تومان	نود تومان

توضیح :

۱- نشانگان سیاق ، همان طور که اشاره شد، مجموعاً ۶ گروه ۹ تایی است که شامل ۵۴ نشانه می شود.

۲- از دسته ی ده تا صد دینار در حساب سیاق برای محاسبات تومان استفاده نمی شود و تنها نشانه ای که از این گروه زیاد استفاده می شود (ص) پنجاه دینار است. به نظر می رسد کوچک ترین واحد سکه ی قدیم ۵۰ دینار بوده که معادل ۲ پول بوده است. یادآوری می شود سکه های ۵۰ دینار ، ۱۰۰ دینار ، ۲۵۰ ، ۵۰۰ و ۱۰۰۰ دینار در قدیم رایج بوده است.

۳- از ده هزار تومان تا بی نهایت نشانگان سیاق با ترکیب ساخته می شود. نحوه ی ساخت این ترکیب توضیح داده خواهد شد.

جدول شماره ی ۷
(جدول برابری واحد دینار با پول).

۲۴ پول	۶۰۰ دینار	۲ پول	۵۰ دینار
۲۸ پول	۷۰۰ دینار	۴ پول	۱۰۰ دینار
۳۲ پول	۸۰۰ دینار	۸ پول	۲۰۰ دینار
۳۶ پول	۹۰۰ دینار	۱۲ پول	۳۰۰ دینار
۴۰ پول	۱۰۰۰ دینار	۱۶ پول	۴۰۰ دینار
		۲۰ پول	۵۰۰ دینار

۴- اگرچه نشانگان یک تا نه تومان برای نشان دادن واحد ۱ تا ۹ تومان استفاده می شود ولی در ترکیب از آن ها استفاده نمی شود. برای نمونه جهت نمایش دادن دو تومان از علامت « UU - » یا چهار تومان از علامت « LL - » استفاده می شود ولی برای نمایش دوازده تومان از نشانه ی « KK - » یعنی علامت ده تومان به اضافه ی نشانه ی « MA - » علامت دو دینار استفاده می شود که به شکل « MM - » نوشته می شود. *پوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

۵- برای نشان دادن صد تا نهصد و هزار تا نه هزار تومان از علائم دینار استفاده می شود و در جلوی آن علامت « U - » که نشانه ی تومان است گذاشته می شود. (جدول شماره ۸)

جدول شماره ی ۸
(طرز تبدیل دینار به تومان)

تومان		دینار		تومان		دینار	
۱۰۰ -	هزار	۱۰۰۰۰ -	هزار	۱۰۰ -	صد	۱۰۰۰۰ -	صد
۱۰ -	سه هزار	۳۰۰۰۰ -	سه هزار	۱۰ -	چهارصد	۱۰۰۰۰ -	چهارصد
۱ -	نه هزار	۹۰۰۰۰ -	نه هزار	۱ -	پانصد	۱۰۰۰۰ -	پانصد

طرز نگارش خط سیاق :

۱- از ۱ تا ۹ تومان، در جدول شماره‌ی (۵) توضیح داده شد.

۲- از ۱۰ تا ۹۹ تومان (اعداد دو رقمی) به این شرح :

الف : زمانی که یکان ما صفر باشد، نگارش آن در جدول شماره‌ی (۶) نشان داده شد.

ب : زمانی که یکان (آحاد) ما صفر نباشد، از نشانه‌ی ۱۰ تا ۹۰ تومان به اضافی نشانه‌ی

۱ تا ۹ دینار استفاده می‌کنیم : (جدول شماره‌ی ۹)

جدول شماره‌ی ۹

(از ۱۱ تا ۹۹)

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۱۰	۱	۳۰	۳	۵۰	۵	۷۰	۷	۹۰	۹
۱۱	۱۱	۳۱	۱۱	۵۱	۱۱	۷۱	۱۱	۹۱	۱۱
۱۲	۱۲	۳۲	۱۲	۵۲	۱۲	۷۲	۱۲	۹۲	۱۲
۱۳	۱۳	۳۳	۱۳	۵۳	۱۳	۷۳	۱۳	۹۳	۱۳
۱۴	۱۴	۳۴	۱۴	۵۴	۱۴	۷۴	۱۴	۹۴	۱۴
۱۵	۱۵	۳۵	۱۵	۵۵	۱۵	۷۵	۱۵	۹۵	۱۵
۱۶	۱۶	۳۶	۱۶	۵۶	۱۶	۷۶	۱۶	۹۶	۱۶
۱۷	۱۷	۳۷	۱۷	۵۷	۱۷	۷۷	۱۷	۹۷	۱۷
۱۸	۱۸	۳۸	۱۸	۵۸	۱۸	۷۸	۱۸	۹۸	۱۸
۱۹	۱۹	۳۹	۱۹	۵۹	۱۹	۷۹	۱۹	۹۹	۱۹
۲۰	۲	۴۰	۲	۶۰	۲	۸۰	۲		
۲۱	۱۱	۴۱	۱۱	۶۱	۱۱	۸۱	۱۱		
۲۲	۱۲	۴۲	۱۲	۶۲	۱۲	۸۲	۱۲		
۲۳	۱۳	۴۳	۱۳	۶۳	۱۳	۸۳	۱۳		
۲۴	۱۴	۴۴	۱۴	۶۴	۱۴	۸۴	۱۴		
۲۵	۱۵	۴۵	۱۵	۶۵	۱۵	۸۵	۱۵		
۲۶	۱۶	۴۶	۱۶	۶۶	۱۶	۸۶	۱۶		
۲۷	۱۷	۴۷	۱۷	۶۷	۱۷	۸۷	۱۷		
۲۸	۱۸	۴۸	۱۸	۶۸	۱۸	۸۸	۱۸		
۲۹	۱۹	۴۹	۱۹	۶۹	۱۹	۸۹	۱۹		

۳- نشانگان سیاق از ۱۰۰ تا ۹۹۹ تومان (اعداد سه رقمی) به این شرح :

حالت اول : یکان (آحاد) و دهگان (عشرات) صفر باشد. طریقه‌ی نوشتن به این صورت است که از نشانگان ۱۰۰ تا ۹۰۰ دینار به اضافهی علامت تومان استفاده می‌شود. (جدول شماره‌ی ۱۰)

شماره‌ی ۱۰)

جدول شماره‌ی ۱۰

سیاق	۶۰-	۵۸-	۵۶-	۵۴-	۵۲-	۵۰-	۴۸-	۴۶-	۴۴-	۴۲-
ریاضی	صد تومان	دویست تومان	سیصد تومان	چهارصد تومان	پانصد تومان	ششصد تومان	هفتصد تومان	هشتصد تومان	نهمصد تومان	صد تومان

حالت دوم آن است که دهگان (عشرات) صفر باشد. در این حالت از نشانگان ۱۰۰ تا ۹۰۰ دینار به اضافهی علامت تومان و نشانگان ۱ تا ۹ تومان استفاده می‌شود. (چند

نمونه‌ی پراکنده را در جدول شماره‌ی ۱۱ ملاحظه کنید.)

جدول شماره‌ی ۱۱

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۱۰۱	۶۰-۵-	۵۰۲	۶۰-۵۰-۵-
۱۰۷	۶۰-۵۸-۴-	۲۰۶	۵۸-۵۰-۲-
۱۰۸	۶۰-۵۶-۴-	۵۰۵	۶۰-۵۶-۴-
۱۰۹	۶۰-۵۴-۳-	۷۰۴	۵۴-۵۰-۳-
۲۰۴	۵۸-۵۰-۳-	۸۰۷	۵۸-۵۰-۳-
۲۰۲	۵۸-۵۰-۳-	۸۰۹	۵۸-۵۰-۳-
۲۰۵	۵۸-۵۰-۳-	۸۰۸	۵۸-۵۰-۳-
۲۰۶	۶۰-۵۰-۲-	۹۰۴	۶۰-۵۰-۲-
۲۰۹	۶۰-۵۰-۲-	۴۰۳	۶۰-۵۰-۲-

حالت سوم: زمانی است که دهگان «عشرات» صفر نباشد. در این حالت از علامت ۱۰۰ تا ۹۰۰ دینار به اضافی نشانگان ۱۰ تا ۹۹ تومان استفاده می‌شود. (جدول شماره‌ی ۱۲)

جدول شماره‌ی ۱۲

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۶۰۰	ص	۸۱۷	ل
۲۴۰	ص	۲۴۰	ص
۱۵۳	ص	۹۹۰	ص
۱۵۰	ص	۹۹۹	ص
۳۵۰	ص	۶۱۹	ص
۵۵۵	ص	۷۲۲	ص
۴۸۵	ص	۹۴۹	ص
۸۸۵	ص	۱۳۵	ص
۹۴۸	ص	۱۱۷	ص

۴- نشانگان سیاق از ۱۰۰۰ تا ۹۹۹۹ (اعداد چهار رقمی) به این شرح است:
حالت اول: زمانی است که آحاد (یکان) و عشرات (دهگان) و مآت (صدگان) صفر باشد. در این حالت برای نوشتن از نشانگان هزار تا نه هزار دینار به اضافی علامت تومان (U -) استفاده می‌شود (جدول شماره‌ی ۱۳)

جدول شماره‌ی ۱۳

سیاق	ص	ص	ص	ص	ص	ص	ص	ص	ص
ریاضی	نه هزار تومان	هشت هزار تومان	هفت هزار تومان	شش هزار تومان	پنج هزار تومان	چهار هزار تومان	سه هزار تومان	دو هزار تومان	هزار تومان

از این مرحله به بعد تمام نشانگان سیاق ترکیبی هستند و نشانگان جدیدی ندارد. با دقت در مجموعه‌های قبلی به راحتی می‌توان به نشانگان سیاق در این مرحله دست یافت. نمونه‌های این اعداد در جداول زیر ذکر می‌شود.

جدول شماره‌ی ۱۶

سیاق	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
ریاضی	ده‌هزار تومان	بیست‌هزار تومان	سی‌هزار تومان	چهل‌هزار تومان	پنجاه‌هزار تومان	شصت‌هزار تومان	هفتاد‌هزار تومان	هشتاد‌هزار تومان	نود‌هزار تومان

همان‌گونه که در جدول شماره‌ی ۱۶ نشان داده شد، برای نوشتن مثلاً بیست‌هزار تومان اول نشانه‌ی بیست تومان را می‌نویسیم. آن‌گاه به آن نشانه‌ی هزار تومان را اضافه می‌کنیم. « **م** + **ا** » (بیست تومان + هزار تومان) = بیست‌هزار تومان در نگارش اعداد ۵ رقمی حالت‌های زیر به وجود می‌آید:

جدول شماره‌ی ۱۷

سیاق	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
ریاضی	۱۰۰۰۰۶	۲۰۰۰۰۱	۴۰۰۰۱۵	۹۰۰۰۲۵	۸۰۰۰۳۵	۷۰۰۰۶۴	۳۰۰۰۴۹

حالت اول: نگارش اعدادی است که صدگان و یکان هزار آن صفر باشد. در این حالت از فرمول زیر استفاده می‌شود.

علامت ۱۰ تا ۹۰ تومان + علامت **ا** (هزار) + علامت تومان + قواعد اعداد سه رقمی

مثلاً برای نگارش عدد ده هزار و دو تومان اول علامت ۱۰ که (ع) است نوشته می شود، بعد علامت (ال) که نشانگر هزار است به آن اضافه می شود. بعد علامت تومان (ل -) گذاشته می شود و بالاخره علامت (لال -) که ۲ تومان را نشان می دهد می گذاریم که می شود (ع ال ل - لال -). مثال در جدول شماره ی ۱۷.

حالت دوم: نگارش اعدادی است که یکان هزار آن صفر نباشد. در این صورت به دو گونه است: گونه ی اول آن است که صدگان ما صفر باشد. برای نگارش چنین اعدادی از فرمول زیر استفاده می شود.

علامت ۱۱ تا ۹۹ تومان + علامت هزار (ال) + علامت تومان + اعداد ۱۱ تا ۹۹ تومان

به طور مثال برای نگارش عدد ۷۲/۰۱۵ تومان اول علامت هفتاد و دو (ع) را می نویسیم، بعد علامت هزار را اضافه می کنیم (ال). سپس چون صدگان ما صفر است علامت تومان را می نویسیم (ل -). بعد علامت ۱۵ را جایگزین می کنیم (ع) که به این شکل نوشته می شود (ع ال لال - لال -) مثال جدول شماره ی ۱۸

جدول شماره ۱۸

سیاق	ال لال -	ال لال -	ال لال -	ال لال -	ال لال -	ال لال -
ریاضی	۸۵/۰۵۵	۴۳/۰۲۹	۲۴/۰۱۷	۹۹/۰۹۹	۳۲/۰۴۹	۶۵/۰۲۵

حالت سوم زمانی است که صدگان (مات) ما صفر نباشد. در این صورت از فرمول زیر برای نگارش استفاده می شود.

علامت ده تا ۹۹ تومان + علامت هزار (ال) + اعداد سه رقمی

مثلاً برای نگارش ۹۵۵۵۵ ابتدا نشانه ی ۹۵ تومان را می نویسیم (ک) بعد علامت هزار را اضافه می کنیم. بعد علامت ۵۵۵ تومان را می نویسیم (ی ی ی)
مثال جدول شماره ۱۹

جدول شماره ۱۹

سیاق	۱۰۰/۴۲۳	۱۰۰/۴۲۳	۱۰۰/۴۲۳	۱۰۰/۴۲۳	۱۰۰/۴۲۳	۱۰۰/۴۲۳	۱۰۰/۴۲۳
ریاضی	۸۰/۲۳۵	۹۶/۲۵۵	۹۰/۱۲۵	۲۰/۱۰۰	۹۶/۲۵۵	۴۶/۱۵۰	۲۰/۴۲۳

۶- طرز نگارش اعداد ۶ رقمی: (اعداد بین ۱۰۰۰۰۰ تا ۹۹۹۹۹۹)
حالت اول: برای نوشتن اعدادی که یکان هزار و دهگان هزار آنان صفر است از فرمول زیر استفاده می کنیم. (جدول ۲۰ و ۲۱)

نشاتگان ۱۰۰ تا ۹۰۰ دینار + علامت هزار + علامت تومان + قواعد اعداد سه رقمی

جدول شماره ی ۲۰

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۱۰۰۰۰۰	مال ال -	۵۰۰۰۰	صال ال -
۲۰۰۰۰۰	مال ال -	۶۰۰۰۰	سال ال -
۳۰۰۰۰۰	مال ال -	۷۰۰۰۰	لال ال -
۴۰۰۰۰۰	مال ال -	۸۰۰۰۰	کال ال -
۹۰۰۰۰۰	مال ال -		

جدول ۲۱

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۹۰۰۱۱۰	نُه اَلِ مِائِ	۱۰۰۰۰۵	مِائِ اَلِ - ص
۵۰۰۰۲۵	مِائِ اَلِ عِشْرَ	۹۰۰۸۰۲	نُه اَلِ اَلِ اَلِ اَلِ -
۶۰۰۱۱۵	مِائِ اَلِ مِائِ	۳۰۰۳۰۳	مِائِ اَلِ اَلِ - ح
۴۰۰۰۰۲	اَلِ اَلِ - ص	۷۰۰۴۴۴	مِائِ اَلِ اَلِ اَلِ -
۲۰۰۰۰۵	مِائِ اَلِ - ص	۸۰۰۲۲۲	مِائِ اَلِ اَلِ عِشْرَ
۹۰۰۹۴۵	نُه اَلِ مِائِ اَلِ اَلِ -	۵۰۰۹۱۹	مِائِ اَلِ اَلِ اَلِ عِشْرَ
۶۰۰۴۷۰	مِائِ اَلِ اَلِ اَلِ -	۶۰۰۲۰۹	مِائِ اَلِ اَلِ - ص

این نکته قابل ذکر است که اگر عدد صدگان ما صفر نباشد علامت تومان را حذف می‌کنیم. برای مثال عدد ۹۰۰/۱۱۰ تومان بعد از علامت هزار (اَلِ) به دلیل آن که رقم صدگان آن صفر نیست علامت تومان ندارد. در حالی که در عدد ۵۰۰/۰۲۵ به واسطه‌ی آن که رقم صدگان آن صفر است بعد از علامت هزار (اَلِ) علامت تومان (ل -) دارد.

حالت دوم: در صورتی که یکان هزار ما صفر نباشد ولی دهگان هزار ما صفر باشد از

فرمول زیر برای نوشتن استفاده می‌کنیم. جدول ۲۲

علامت صد تا نهصد دینار + علامت تومان + علامت هزار تا نه هزار تومان + قواعد اعداد سه رقمی

جدول شماره‌ی ۲۲

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۱۰۱۰۰۰	مِائِ اَلِ اَلِ -	۷۰۱۰۰۰	اَلِ اَلِ اَلِ -
۱۰۲۰۰۰	مِائِ اَلِ عِشْرَ -	۵۰۹۰۰۰	مِائِ اَلِ اَلِ -
۶۰۶۰۰۰	مِائِ اَلِ مِائِ -	۳۰۲۰۰۰	مِائِ اَلِ اَلِ -
۸۰۵۰۰۰	اَلِ اَلِ مِائِ -	۴۰۸۰۰۰	اَلِ اَلِ اَلِ اَلِ -
۴۰۴۰۰۰	اَلِ اَلِ اَلِ -	۹۰۷۰۰۰	نُه اَلِ اَلِ اَلِ -

حالت سوم: زمانی است که دهگان هزار صفر نباشد. در این صورت برای نوشتن از فرمول زیر استفاده می‌کنیم. جدول شماره‌ی ۲۳

علامت صد تا نصد و نود و نه دینار + علامت هزار + قواعد اعداد سه رقمی

جدول شماره ۲۳

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۴۷۳۲۴۰	الاربعمائة اربعون	۶۴۴۰۰۰	الستون الف
۲۵۱۱۵۳	المائتان احدى الف و اربعون	۹۹۹۹۹۹	تسعة مائة و تسعة
۹۹۶۳۵۵	المائة و اثنان و اربعون الف	۴۱۵۸۸۵	الاربعمائة و اثنان
۸۸۸۲۸۸	الاربعمائة و اثنان	۳۱۲۰۰۰	المائة و اثنان
۵۵۵۵۵۵	المائة و اثنان	۹۳۰۷۹۶	تسعة مائة و تسعة
۱۴۵۵۷۵	المائة و اثنان	۶۴۴۰۰۰	الستون الف

۷- اعداد هفت رقمی (اعداد بین ۱۰۰۰۰۰۰ تا ۹۹۹۹۹۹۹):

اعداد هفت رقمی به بالا هم از قواعد ترکیبی اعداد شش رقمی تبعیت می‌کند. باید به این نکته توجه داشت که در حساب سیاق به میلیون (هزار - هزار) گفته می‌شود و به همین ترتیب هم نوشته می‌شود. در این جا با جداول زیر به ذکر مثال پرداخته می‌شود. (جداول ۲۴ و ۲۵)

جدول شماره‌ی ۲۴

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۱۰۰۰۰۰۰	الف	۶۰۰۰۰۰۰	الستون الف
۲۰۰۰۰۰۰	المائة الف	۷۰۰۰۰۰۰	السبعون الف
۳۰۰۰۰۰۰	المائة الف	۸۰۰۰۰۰۰	الثمانون الف
۴۰۰۰۰۰۰	المائة الف	۹۰۰۰۰۰۰	التسعون الف
۵۰۰۰۰۰۰	المائة الف		

۹- اعداد ۹ رقمی (از ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ تا ۹۹۹۹۹۹۹۹۹): شرح مثال در جداول شماره‌ی ۲۸

و ۲۹

جدول ۲۸

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
۲۰۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰	۷۰۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰
۳۰۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰۰	۸۰۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰۰
۴۰۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰۰
۵۰۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰۰		۵۰۰۰۰۰۰۰

جدول ۲۹

ریاضی	سیاق	ریاضی	سیاق
۹۱۵۰۰۰۰۰	۹۰۰۱۸۳۰۰۰	۹۹۱۱۴۶۴۴۳	۹۹۵۸۸۷۵۴۲
۹۴۵۰۰۰۰۰	۹۹۱۱۴۶۴۴۳	۹۹۵۸۸۷۵۴۲	۹۸۸۴۵۳۳۲۰
۳۸۱۳۵۲۰۰۰	۹۹۵۸۸۷۵۴۲	۹۸۸۴۵۳۳۲۰	۹۹۹۹۹۹۹۹۹
۸۰۰۰۰۰۰۰۴۵	۹۸۸۴۵۳۳۲۰	۹۹۹۹۹۹۹۹۹	
۴۰۰۰۰۰۰۱۵۰	۹۹۹۹۹۹۹۹۹		

و بدین سان، مبنایی برای آشنایی با حساب سیاق، که در گذشته‌ای نه چندان دور (حتی تا پنجاه شصت سال پیش) هنوز هم برای ثبت ارقام در اسناد و متون معتبر مورد استفاده قرار می‌گرفت، ارائه شد. امید است دیگر صاحب نظران آگاه و علاقه‌مند هم بتوانند به تکمیل این مجموعه کمک کنند. ضمناً از دارندگان اسناد قدیمی که کتابت بخش‌های محاسباتی آن با خط سیاق است درخواست می‌شود در صورت امکان تصویری از آن‌ها را برای چاپ و نمایش در نسخه‌های بعدی به دفتر مجله‌ی فرهنگیان ارسال فرمایند.